

Úvod do fundamentální teologie

„Bud'te vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by se vás dotazoval po důvodech naděje, kterou máte.“

1Pt 3, 15:

- **vždy připraveni**: permanentní postoj, v každé době a v každé situaci
- **dát odpověď, bránit se**: v případě útoků, podezření
- **každému**: křesťanství jako náboženství dialogu, ne uzavřenost
- **důvody**: základ naděje – vztah ke Kristu

Úvod do fundamentální teologie

Předpokladem pro teologii je, že se Bůh *zjevil*, že došlo ke kontaktu mezi člověkem a Bohem. Zda k tomu došlo a jsou-li tyto zdroje důvěryhodné, je úkolem fundamentální teologie to zjistit.

Dogmatika a další teologické disciplíny odpovídají na otázku *čemu věřím?*, fundamentální teologie odpovídá na otázku, *zda tomu mohu věřit*. Jejím posláním je přinést **rozumné důvody k víře**. Je to tedy otázka po *základu* (fundament).

Úvod do fundamentální teologie

Extrémní pozice:

racionalismus: co se nedá zcela pochopit a podložit rozumem, neexistuje nebo je nepravdivé

fideismus: víra je natolik vznešená, že každé rozumové odůvodňování je jí nedůstojné

rozumové poznání stojí na základě vnitřní evidence – logiky

poznání na základě víry stojí na důvěryhodném svědectví druhého, implikuje *vztah* (fides qua – akt víry, fides quae – obsah víry)



Moravsko-slezská
křesťanská akademie

Regionální pobočka Brno, Smetanova 14, 602 00 BRNO, tel.: +420 537 021 342, www.mska.biz

vás zve na přednášku s názvem

NEBOJME SE VĚDY

Přednáší

prof. RNDr. EMIL PALEČEK, DrSc.

Přednáška se koná
ve středu 17. října 2012 v 19.00 hodin
v aule FSS MU, Joštova 10, Brno.

Cíle fundamentální teologie

- prokázat důvěryhodnost křesťanství a jeho učení před spravedlivým nárokem rozumu
- předložit důvody k víře (nikoliv důkazy)
- má svou logickou přesnost, odvíjí se na základě Božího zjevení
- respektuje lidskou svobodu
- pomoc poznání, že Boží Zjevení je odpovědí na touhu lidského srdce

Etapy vývoje FT

1. **Období apologií:** církevní autoři prvních křesťanských staletí poukazují na základy své víry a vypracovávají obhajobu křesťanství ve světě antické kultury. Lze jmenovat sv. Justina, Teofila z Antiochie, Aristida, Tertuliána ad.
2. **Klasická apologetika:** tak označujeme *novověký* teologický útvar, který přetrval až do 2VK. Jde o racionální argumentaci k obhajobě, upevnění víry a jejímu lepšímu porozumění.
3. **Fundamentální teologie:** vzniká po 2VK. Klasické apologetické otázky jsou vřazeny do širšího teologického rámce.

Období apologií

A. Novozákonní apologie

I když se již mnozí pokusili sepsat vypravování o událostech, které se mezi námi naplnily, jak nám je předali ti, kteří byli od počátku očitými svědky a služebníky slova, rozhodl jsem se také já, když jsem vše znovu důkladně prošel, že ti to v pravém sledu vypíšeš, vznešený Theofile, abys poznal hodnověrnost toho, v čem jsi byl vyučován. (Lk 1,1-4)

Ještě mnoho jiných znamení učinil Ježíš před očima učedníků, a ta nejsou zapsána v této knize. Tato však zapsána jsou, abyste věřili, že Ježíš je Kristus, Syn Boží, a abyste věřice měli život v jeho jménu. (Jan 20,30-31)

Období apologií

A. Novozákonní apologie

„Bud'te vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslychal o naději, kterou máte, ale číňte to s tichostí a s uctivostí.“
(1Pt 3,15)

*Citovaný text křesťana vybízí, aby přesvědčivě zdůvodňoval svou víru. Přesto je třeba si ujasnit, že **žádný z novozákonních spisů nebyl napsán přímo za účelem obhajoby víry**. Nový zákon není „apologetický“ text (ve smyslu obhajoby před cizími), ale má především pastorační účel: má povzbuzovat k víře, k jejímu vyznání a upevnění v komunitách, jimž jsou jednotlivé novozákonní spisy adresovány.*

Období apologií

B. Apologie v období patristiky (zvláště v 1-3. století)

sv. Justin (+ cca 165) – *Dialog s Tryfonem*

Na námitky Žida Tryfona, který odmítá uznat Ježíše Krista jako Božího syna, ukazuje, že Bůh, který je otcem Abrahama, Izáka a Jakuba a stvořitel nebe i země je také Bohem Ježíše Krista. Starozákonní Písmo navíc zpravuje o trpícím mesiáši, takže jeho příchod v Ježíši Kristu není než naplněním starozákonních proroctví, to on je klíčem ke čtení Písem. Starý zákon byl podle Justina jen pedagogem, vedoucím ke Kristu.

Období apologií

B. Apologie v období patristiky (zvláště v 1-3. století)

sv. Justin (+ cca 165) – *Apologia prima*

Reakce na námitky vůči křesťanství z pozice helénské filozofie. Ježíš je Justinem představen jako Boží *Logos* a Boží myšlenka - Slovo, které Bůh vyslovil při stvoření světa a které se stalo tělem na konci časů. Ježíš, který se vtělil, je tedy týž, jenž byl u Otce, když byl tvořen svět, a který je zároveň přítomen v každém lidském hledání pravdy.

Justinovo dílo ukazuje na nutnost lepšího poznání základních obsahů křesťanské víry, jež by vyvrátilo mnohé předsudky vůči křesťanům.

Období apologií

B. Apologie v období patristiky (zvláště v 1-3. století)

List Diognetovi (2.-3. století)

Odpověď křesťanského autora na 3 otázky, které mu položil jeho nekřesťanský přítel:

- Jakým způsobem křesťané uctívají Boha a proč odmítají způsob, jakým jej uctívají pohané a Židé,
- jak vypadá křesťanská láska a
- proč křesťanské náboženství přišlo na svět tak pozdě.

Období apologií

B. Apologie v období patristiky (zvláště v 1-3. století)

Souhrn: Apologie autorů prvních křesťanských staletí je typické propojení obhajoby s pozitivní nabídkou náboženského přesvědčení, která předpokládá důvěru křesťanů v samu možnost porozumění ze strany posluchačů, kteří nejsou součástí křesťanského společenství. Apologetům se podařilo představit svým současníkům konverzi ke křesťanství v příznivém světle jako **přechod od částečného poznání k plnosti**. Takové zhodnocení řecké kultury zároveň umožnilo pracovat s konceptem univerzální nabídky spásy pro všechny lidi a různé kultury, která je součástí křesťanství.

Období klasické apologie

Středověk:

12.-13. století přineslo pokusy o systematickou syntézu apologetických otázek. Rostoucí vzdálenost křesťanství od jeho historických počátků s sebou přinesla zájem o prokázání návaznosti soudobé podoby křesťanství na tyto počátky s důrazem na autoritu

- Písma,
- výroků učitelského úřadu církve
- nauky církevních otců, které mají být dokladem této kontinuity

Období klasické apologie

Středověk:

- Spíše nezáměr o apologetiku protože (západní) křesťanstvo je jednotné, vnitřní problémy řešeny jinak,
- Zůstává konfrontace s přetrvávajícím židovstvím a nově i s islámem
- Polemika je vedena buď jako striktní odmítání židovství a islámu, nebo snaha o dialog a vnitřní porozumění (Raimondus Lullus).

Období klasické apologie

Středověk:

12.-13. století přineslo pokusy o systematickou syntézu apologetických otázek. Rostoucí vzdálenost křesťanství od jeho historických počátků s sebou přinesla zájem o prokázání návaznosti soudobé podoby křesťanství na tyto počátky s důrazem na autoritu Písma, výroků učitelského úřadu církve a nauky církevních otců, které mají být dokladem této kontinuity

Začíná formulace tzv. **předpokladů víry** (*preambula fidei*), promýšlení, zda a jak je rozum pro víru nějak důležitý, důkazů Boží existence ad. Stále větší důraz se kladl na propojení víry a rozumu, tedy typickou otázku fundamentální teologie až do současnosti.

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

- reakce na vznikající reformaci: otvírá staré otázky po autenticitě víry a po kritériích k jejímu rozlišení v novém dějinném kontextu. Oč se může křesťan skutečně opřít? O Písmo a milost? O vlastní rozum? O tradici či o církevní autority?

Snaha čelit těmto a podobným otázkám vedla na straně protireformačních teologů ke vzniku útvaru, kterému dnes říkáme **klasická apologetika**. Hledání *jednotícího prvku* v prostředí vleklých sporů a válčení (v nichž byla implikována samotná církev) vedla úvaze, zda oním spojujícím prvkem nemůže být namísto víry spíše lidská racionalita a náboženství založené na přirozeném základě (deismus).

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

renaissance → obnovený zájem o nekřesťanská náboženství a vztah člověk-kosmos

reformace → otázka pravé víry/církve

osvícenství → otázka autonomie rozumu, praktického ateismu

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

V 16. století se v některých teologických manuálech začalo objevovat později klasické trojiční schéma apologetických traktátů (zahrnující tři traktáty:

de religione – o náboženství,

de revelatione – o Božím Zjevení,

de ecclesia – o Církvi

Od druhé poloviny 18. století se apologetika konstituuje jako samostatná teologická disciplína. Od 19. století se v názvech některých teologických příruček začíná objevovat název „**fundamentální teologie**“

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

Trojiční schéma traktátů (de religione, de revelatione, de ecclesia) je rozvinuto ve třech krocích:

- *demonstratio religiosa*,
- *demonstratio christiana*,
- *demonstratio catholica*.

Výraz *demonstratio* odkazuje k tomu, že se bude jednat o pokus „dobýt“ území „protivníka“ racionálními argumenty. Autor nemůže předpokládat společný horizont víry. K souhlasu víry má být „protivník“ přiveden za pomoci rozumových důkazů.

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

Demonstratio religiosa reaguje na osvícenství a přesvědčení, že osvícený člověk se má omezit na „přirozené náboženství“ a nepotřebuje se tedy vázat na jednotlivé tradice, jako je židovství, křesťanství či islám s jejich kanonizovanou představou Boha a způsobu jeho uctívání, na jejich organizaci náboženského života atd. - **Apologeta** má oproti tomu dokázat nedostatečnost přirozeného náboženství, nutnost zjevení a historických podob náboženství. *Tato část traktátu tedy pojednává o přirozenosti, možnosti a potřebnosti zjevení.*

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

Demonstratio christiana reaguje na zpochybnění legitimacy Ježíše Krista jako vrcholu Božího zjevení tváří v tvář existenci jiných náboženských tradic a jejich nároků na pravdivost vlastního systému nauk. - **Apologeta** proto chce v této části dokázat, že poslání křesťanství je věrohodné, a to za pomoci odkazů na Ježíšovu osobnost, jeho zázraky, vzkříšení a na starozákonní motivy ukazující, že právě Ježíš je naplněním starozákonního zaslíbení. Ježíšovy zázraky, vzkříšení a proroctví, která v něm došla naplnění, mají být důkazem pravdivosti křesťanského zjevení.

Období klasické apologie

Apologetika v novověku:

Demonstratio catholica je odpovědí na vznik a působení nekatolických křesťanských společenství, zejména těch, která vznikla v období evropské reformace. Klasická apologetika se snažila ukázat, že pravá církev je pouze církev katolická, chtěná samotným Ježíšem. Existuje v ní nepřerušovaná apoštolská posloupnost uchovaná autoritou učitelského úřadu církve, kterému je zjevení svěřeno do opatrování. Obsah této části apologetického traktátu tudíž tvořilo pojednání o vzniku církve a její povaze.

Období klasické apologie

Kritika klasické apologetiky:

Mezi **přednostmi** patří jejich důraz na absolutní transcendenci zjevení, přísně dodržovanou **metodiku**, nepochybně **přehledné** členění a koherentní řazení jednotlivých argumentů.

Klasické rozlišení na *demonstratio religiosa, christiana a catholica* přitom řeší otázky, které jsou důležité pro daný nábožensko-kulturní kontext, v němž klasická apologetika vznikla.

Období klasické apologie

Kritika klasické apologetiky:

Za **limity** manualistiky z hlediska současné teologie považujeme **vnějškovost** při zpracování kritérií, která mají posloužit jako důkaz věrohodnosti zjevení, a naprosté **odmítnutí** „znamení času“ a s nimi spojených kategorií. Proto se apologetické manuály jeví dnes jako poměrně **málo efektivní nástroj** komunikace a zdůvodnění víry v současném světě.

Období klasické apologie

Hlavní výtky:

- Apriorismus pojmu zjevení
- Intelektualismus
- Vnějškovost
- Redukce christologie
- Polemičnost
- Nezáměr o subjekt

Fundamentální teologie po 2VK

Pokus o překonání tradiční apologetiky v období mezi prvním a druhým vatikánským koncilem (1870-1965):

- vliv teologických škol a osobností:

- tübingenská škola (J. S. Drey, J. A. Möhler)
- Antonio Rosmini,
- J. H. Newmann
- Maurice Blondel – *metoda imanence* (Filozofie konání, Dějiny a dogma)
- Pierre Rousselot – věrohodnost zjevení je součástí úkonu víry
- Karl Rahner – *nadpřirozený existencionál*

Fundamentální teologie po 2VK

Dogmatická konstituce Dei Verbum

„Bůh se ve své dobrotě a moudrosti rozhodl zjevit sebe samého a oznámit tajemství své vůle: že lidé prostřednictvím Krista, vtěleného Slova, mají v Duchu svatém přístup k Otci a stávají se účastnými božské přirozenosti. Tímto zjevením oslovuje neviditelný Bůh ze své veliké lásky lidi jako přátele a stýká se s nimi, aby je pozval a přijal do svého společenství.“ (DV2)

Fundamentální teologie po 2VK

Dogmatická konstituce Dei Verbum

„*Bůh... se rozhodl*“ - či lépe podle původního výrazu (*placuit Deo*) „zalíbilo se Bohu“: jde o vyjádření nezištnosti Božího zjevení: zjevení je milost. Je to Bůh, kdo činí první krok, aby se zjevil člověku.

„*ve své dobrotě a moudrosti*“ (*in sua bonitate et sapientia*): přechod od sapienciálního k agapickému horizontu teologie (sapienciální horizont, typický pro *Dei Filius*, je také přítomen, ale jako součást širšího celku)

„*zjevil sebe samého*“ (*se ipsum revelare*): předmětem zjevení je Bůh sám - nesděluje tedy pouhý soubor pravd či norem, ale sám sebe

Fundamentální teologie po 2VK

Dogmatická konstituce Dei Verbum

„*tajemství*“ (*sacramentum*): výraz „tajemství“ odkazuje na Ef 1,9 a nahradil výraz „věčné dekrety jeho vůle“, který byl použit v konstituci *Dei Filius* I. vatikánského koncilu. Od právně-morálního pojetí Zjevení se tedy přešlo k pojetí biblicko-teologickému a dějinně-spásnému.

„*prostřednictvím Krista*“: christologická dimenze Zjevení

„*v Duchu svatém*“: pneumatologická dimenze Zjevení

„*přístup k Otci*“: v dokumentu DV nechybí ani trojiční dimenze Zjevení

„*mají... přístup k Otci a stávají se účastnými božské přirozenosti*“, Bůh oslovuje ...“lidi jako přátele a stýká se s nimi, aby...“: kategorie Boží smlouvy s člověkem už není chápána jako vazalství vůči Bohu, ale jako ustavení vztahu s Bohem v kategorii přátelství, (říkáme, že DV pracuje s dialogicko-personální dimenzí Zjevení).

Fundamentální teologie po 2VK

Dogmatická konstituce Dei Verbum

Další důležité podněty DV:

- Jediný zdroj/pramen Zjevení: Písmo a Tradice
- úloha učitelského úřadu a církve ve službě výkladu Písma
- ve vtělení Boží Slova bylo zjeveno tajemství člověka
- víra zahrnuje poznání, vůli i cit
- ve vztahu k rozumu se víra vyznačuje poslušností vůči zjevujícímu se Bohu, přičemž poslušnost víry a rozumu je důsledkem Boží milosti a působení Ducha Svatého